

Magdalena Lubińska-Bogacka

Popularność i niepopularność uczniów w internacie

W każdej zorganizowanej społeczności wiele uwagi poświęca się wychowaniu młodego pokolenia. Uważa się, że internat jest specyficznym środowiskiem wychowawczym, w którym mogą istnieć szczególnie dogodne warunki dla kształtowania właściwości, dyspozycji i postaw potrzebnych w przyszłości do aktywnego i twórczego uczestnictwa w życiu społecznym. W internacie tkwią potencjalne możliwości wykształcenia u wychowanków takich nawyków i postaw społeczno-moralnych, jak: „potrzeba współżycia i współdziałania z innymi”¹.

Internat jako placówka opiekuńczo-wychowawcza powinien zapewniać optymalne warunki do wszechstronnego rozwoju psychofizycznego wychowanków.

Internat winien być dla wychowanków akceptowanym środowiskiem życia, dawać im poczucie bezpieczeństwa, zapewniając wewnętrzny spokój i radość istnienia. Proces wychowania podobnie jak proces nauczania zmienia się, a jego modelowanie jest uwarunkowane zmieniającą się rzeczywistością. Coraz częściej pojawiają się nowe problemy wychowawcze.

Wychowankowie w internatach są zbiorem ludzi dobranych przypadkowo. Znajdują się wśród nich osoby, które ze sobą współpracują i tworzą wspaniałe zespoły, lecz są również i tacy, którzy realizują tylko swoje partykularne interesy, rywalizują ze sobą, wpływają destrukcyjnie na grupę. Ponadto obok tych dwu grup występuje grupa wychowanków średnio popularnych, biernych, obojętnych na wszelkie sprawy dotyczące rówieśników. Wychowankowie ci tolerowani są jedynie przez swoich najbliższych kolegów, o ile ich mają, przez innych raczej nie są akceptowani. Podziały młodzieży występujące w środowisku internackim to często jeden z powodów występowania sytuacji trudnych; budzą dużo refleksji. Autorka zadała sobie pytanie: dlaczego tak się dzieje, dlaczego niektórzy wychowankowie internatu cieszą się autorytetem, zaufaniem i szacunkiem wśród swoich kolegów,

są popularni, inni natomiast odwrotnie nie potrafią zyskać sympatii – izolują się od grupy lub są przez nią izolowani i pozostają z nią w stosunkach antagonistycznych, chłodnych albo całkowicie obojętnych. Wychowankowie niepopularni tracą poczucie własnej wartości, często występuje u nich napięcie emocjonalne, są w ciągłym stresie.

Przedmiotem moich rozważań jest określenie czynników mających istotny wpływ na jakość zajmowanej pozycji przez wychowanków internatu wśród swoich kolegów.

Poznanie przyczyn zachowania się wychowanków internatu warunkujących ich akceptację bądź odrzucenie przez zespół rówieśniczy jest trudne, wymaga nie tylko dobrej ich znajomości, ale również wszystkich wpływów, jakie na nich oddziałują w różnych okolicznościach.

W artykule został przedstawiony fragment badań mających na celu wyszczególnienie tylko najważniejszych przyczyn zjawiska popularności i niepopularności wychowanków.

Celem badań było sformułowanie odpowiedzi na następujące pytania:

- Jakie czynniki wpływają na popularność i niepopularność² wychowanków.
- Jaki temperament i rysy charakteru posiadają wychowankowie (P i N).
- Jakiej mają osiągnięcia szkolne wychowankowie P i N.
- Jaki jest stosunek wychowanków P i N do rówieśników.
- Jakimi manifestacjami charakteryzują się wychowankowie P i N.
- Jaka jest struktura rodziny wychowanków P i N.
- Jak się przedstawia postawa społeczna, atmosfera moralna i stan kultury w rodzinie wychowanków P i N.
- Które i w jakim stopniu warunki środowiska rodzinnego wpływają znacząco na pozycję zajmowaną przez wychowanków.
- Czy stosunek wychowawców do wychowanków jest właściwy.
- Które czynniki, w jakim stopniu najbardziej wpływają na jakość zajmowanych pozycji przez młodzież w internacie.
- W jaki sposób kadra pedagogiczna w internacie powinna się przyczynić do tego, aby wychowankowie osiągnęli jak najwyższe pozycje społeczne wśród rówieśników.

Badania zostały przeprowadzone w krakowskich internatach szkół technicznych w latach 1989–1991.

Aby uzyskać odpowiedzi na pytania, autorka objęła badaniami 136 wychowanków w przedziale wiekowym 16–19 lat. Badaniami objęto także wychowawców w internacie i nauczycieli w szkole. Celem przeprowadzenia badań wśród nauczycieli i wychowawców było wykazanie obiektywnego oddziaływania środowiska wychowawczego internatu na wychowanków.

Wychowawcy w internacie wypełniali kwestionariusz ankiety³ – wypowiadali się o wychowankach dokonując ich oceny w zakresie frekwencji, zachowania się na lekcji, postawy społecznej, aktywności w kołach zainteresowań, odrabianiu

prac domowych i aktywności na lekcjach, porównując ich do pozostałych uczniów szkoły. Pewną część danych uzyskano poprzez analizę dokumentów i obserwację.

Metoda zastosowana w niniejszej pracy polegała na analizie porównawczej wpływu poszczególnych czynników środowiska wychowawczego na popularność czy też niepopularność młodzieży w internecie.

W celu zebrania wiarygodnego materiału faktograficznego wykorzystano następujące metody badawcze: socjometrię, wywiad i rozmowę, analizę dokumentów i obserwację.

Stosunki interpersonalne i pozycje społeczne wychowanków internatu wśród rówieśników

Układ stosunków i zależności między wychowankami w zespole rówieśniczym wiąże się z ich rolami społecznymi, pozycją, popularnością i rangą w hierarchii społecznej grupy.

Przez stosunki interpersonalne rozumiem unormowane określonymi rolami i wzorami społecznymi wzajemne postawy osobników wytworzone w wyniku świadomego bezpośredniego oddziaływania na siebie⁴.

Przenosząc to pojęcie na teren internatu, należy stwierdzić, że stosunki społeczne wśród młodzieży internackiej to w pewnym stopniu trwałe i unormowane oddziaływanie na siebie przynajmniej dwóch wychowanków.

Podział stosunków społecznych dokonany przez Zbigniewa Zaborowskiego⁵, a dotyczący klasy szkolnej, można także rozpatrywać na płaszczyźnie internatu. Autor dokonał podziału tych stosunków na trzy typy, uwzględniając przy klasyfikacji jednostkę i grupę jako dwa dominujące czynniki życia społecznego:

1. Stosunki interpersonalne, które ze względu na ich treść przedmiotową i indywidualną dzielą się na:

a) stosunki rzeczowe, oparte na wspólnym działaniu i powstające w czasie realizacji różnych zadań, mogą być równorzędne i nierównorzędne,

b) stosunki koleżeńskie, które są wytworem przynależności do jakiegoś zespołu i mogą być pozytywne lub negatywne,

c) stosunki przyjacielskie, czyli związki emocjonalne łączące partnerów, umożliwiające im zaspokajanie potrzeb psychicznych i społecznych.

Stosunki koleżeńskie i przyjacielskie są stosunkami osobowymi.

2. Stosunki międzygrupowe – ze względu na postawę emocjonalną dzielą się na pozytywne i negatywne.

3. Stosunki jednostki z grupą – ze względu na ich kierunek dzielą się na:

a) stosunki między jednostką a grupą, które pod względem uczuciowym mogą być pozytywne lub negatywne,

b) stosunki między grupą a jednostką, które z punktu widzenia emocjonalnego mogą być pozytywne lub negatywne.

Stosunki społeczne panujące w internacie uzależnione są od warunków i sytuacji, w których wychowankowie się znajdują. W myśl teorii Zaborowskiego dotyczącej funkcjonowania stosunków społecznych, twierdzącej, że występujące w nich emocjonalne postawy partnera po jakimś czasie zostają wyrównane, są uzależnione od informacji odpowiednio przekształconych w procesie percepcji i od treści zdobytej informacji. Rozpatrując tę teorię na terenie internatu, można sądzić, że trwałość stosunków interpersonalnych między wychowankami uzależniona jest od stopnia wyrównania postaw emocjonalnych między nimi. Gdy postawy emocjonalne wychowanków nie są wyrównane, świadczą o mało stabilnej strukturze stosunków społecznych w internacie. Na kształtowanie się prawidłowych stosunków interpersonalnych w grupie wychowawczej w dużym stopniu wpływa życzliwa postawa wychowawcy – nauczyciela wobec swych podopiecznych, jego demokratyczny styl kierowania tym zespołem oraz wiedza dotycząca optymalnej pod względem wychowawczym struktury stosunków społecznych w internacie. Wyrazem panujących w danej grupie stosunków społecznych wśród wychowanków jest struktura społeczna tej grupy, będąca układem określonych pozycji społecznych zajmowanych przez wychowanków. Wychowankowie, zajmując określone pozycje w grupie, oddziałują wzajemnie na siebie w ramach pełnienia ról społecznych, czyli układ stosunków i zależności pomiędzy wychowankami w zespole rówieśniczym wiąże się z ich rolami społecznymi, pozycją, popularnością i rangą w hierarchii społecznej grupy.

Pozycja społeczna wychowanka w internacie jest to miejsce zajmowane przez niego w strukturze społecznej internatu. Występujące w grupie pozycje są przeważnie zróżnicowane i mają najczęściej charakter hierarchiczny tzn., że z pewnymi pozycjami związana jest w większym stopniu dana cecha, z innymi zaś wiąże się ona w mniejszym stopniu. „Pozycja społeczna w grupie wyznaczona jest przez całokształt stosunków podrzędności i nadrzędności pomiędzy jej członkami”⁶.

Każdy wychowanek uświadamia sobie jaką pozycję zajmuje wśród kolegów. Jeżeli ma dużą popularność, czuje się bezpieczny, natomiast gdy jest odrzucony przez rówieśników i znajduje się w sytuacji konfliktu interpersonalnego w grupie, czuje się w niej osamotniony. Wychowankowie czujący się dobrze w grupie dążą do uczestnictwa w jej życiu, dostosowują się do funkcjonujących i obowiązujących w niej norm. Wskaźnikiem przystosowania społecznego jest dojrzałość społeczna, czyli umiejętność współpracy i współżycia z innymi ludźmi, przynosząca zadowolenie obu stronom i pozwalająca lepiej zrozumieć oraz odbierać siebie i otoczenie. Dojrzałość społeczna wymaga od jednostki podporządkowania swego postępowania wymaganiom grupy, co pozwala jej zajmować dobrą pozycję społeczną w tej grupie.

Na ogół niepopularni są wychowankowie, u których występują zaburzenia osobowości i oni właśnie zajmują niską pozycję wśród rówieśników. Ich udział

w pracach grupy często nie jest brany pod uwagę, gdyż cechy charakteru takie, jak: drażliwość, agresja, nieszczerłość, chwiejność emocjonalna, chęć górowania oraz brak solidarności z grupą utrudniają im kontakt z resztą rówieśników.

Wśród wychowanków N są też i tacy, którzy z wielkim trudem nawiązują kontakty z kolegami; są onieśmieleni, zamknięci w sobie, spięci wewnątrznie, samotnie spędzający czas wolny. Są to przeważnie wychowankowie wykazujący zahamowania psychoruchowe.

Pozycja ich zmienia się na korzyść, gdy staną się przedmiotem zainteresowań wychowawcy, bądź nauczyciela w szkole czy też rówieśników w grupie. Jest niemal prawidłowością, że wychowankowie, przyzwyczajeni w domu rodzinnym do tego, że są zawsze najważniejsi, usiłują wśród rówieśników w grupie internackiej odgrywać rolę przywódców, ale gdy napotykać na trudności, wyłączają się z grupy rówieśniczej. Są wówczas rozdrażnieni i nieszczęśliwi. Na uboczu życia grupy wychowawczej pozostają wychowankowie rozpieszczeni, wywodzący się z domów, gdzie rodzice pobłażliwi w swoich zachowaniach, nadmiernie koncentrowali się na dziecku. Stosunek rodziców spowodował u tej grupy dzieci, iż stały się one mniej uspołecznione, mało aktywne, niepewne, nieopanowane i nieustępliwe.

Samopoczucie wychowanków w internacie zależy także od stosunków, jakie panują między nimi a kolegami z grupy. Wysoka pozycja wśród kolegów i koleżanek jest dla każdego z nich bardzo ważna. Jednak niewielu wychowanków posiada cechy pozwalające na zdobycie dobrej pozycji wśród rówieśników, mimo że o tę pozycję ubiegają się czasem bardzo długo.

Są uczniowie, którzy nawiązują kontakty z rówieśnikami, są naturalni, swobodni, mają łatwość włączania się do wspólnej zabawy bez wewnętrznych oporów, zajmując w ten sposób dobrą pozycję wśród kolegów w grupie wychowawczej. Są to uczniowie akceptowani przez ogół rówieśników w internacie, cieszący się uznaniem. Mają największe możliwości zaspokajania potrzeb psychicznych w klasie szkolnej i w środowisku internackim oraz szansę prawidłowego rozwoju społecznego. Grupa wychowawcza zapewnia im poczucie bezpieczeństwa i satysfakcji z przebywania wśród osób im życzliwych. Uczniowie ci w badaniach socjometrycznych uzyskują dużo wyborów pozytywnych, jako tzw. gwiazdy socjometryczne. Są oni atrakcyjnymi partnerami w różnorodnych interakcjach na terenie internatu i znajdują się w centrum życia grupy. Takie zalety jak: koleżeńskość, dobry humor, przyjazny stosunek do kolegów, pomysłowość, zapewniają im popularność i przywództwo w grupie. Przeciwnieństwem gwiazd są wychowankowie izolowani, którzy nie posiadają bliskich przyjaciół i są bierni społecznie. W badaniach socjometrycznych nie uzyskują wyborów pozytywnych ani negatywnych. Rówieśnicy nie okazują im sympatii ani zainteresowania, traktują ich obojętnie. Wychowankowie ci zaliczani są do nie akceptowanych w środowisku internackim.

Do wychowanków nie akceptowanych i niepopularnych zalicza się także odrzuconych, są to wychowankowie nie lubiani przez swoich kolegów, często uni-

kani i będący przeważnie w konflikcie z resztą grupy. Zachowanie ich nie jest zgodne z ogólnie przyjętymi normami, a przebywanie w zespole jest dla nich źródłem negatywnych przeżyć. Osiągają oni niską pozycję społeczną w nieformalnej strukturze grupy.

Na złą pozycję wychowanków w internacie i na uformowanie się postawy alienacyjnej połączonej z lękami przed życiem społecznym w grupie wpływają według Z. Zaborowskiego trzy czynniki: fizjologiczno-somatyczne (słaby typ układu nerwowego), społeczne (bierność społeczna) i psychiczne (poczucie niższości).

Pośrodku, między tymi dwoma przeciwstawnymi typami wychowanków najczęściej jest w internacie średnio popularnych posiadających przyjaciół, na których mogą liczyć.

Mając na uwadze pozycję społeczną zajmowaną przez wychowanków w strukturze grupy wychowawczej dokonano podziału badanych w liczbie 136 osób na dwie grupy: grupę wychowanków popularnych (P), do której zaliczono 56 uczniów (41,2%) i grupę wychowanków niepopularnych (N) składającą się z 80 uczniów (58,8%).

Zgromadzony materiał faktograficzny i analiza danych pozwoliły przeprowadzić porównanie zbioru obu grup wychowanków i wyłonić istniejące między nimi różnice oraz ustalić najważniejsze czynniki warunkujące zjawisko popularności i niepopularności.

Czynniki wpływające na popularność wychowanków w internacie

Na popularność wychowanków w internacie wpływają różne czynniki. Powodują one osiągnięcie wysokiej pozycji społecznej. Z badań wynika, że czynniki te mają swe źródło w środowisku rodzinnym, wychowawczym oraz w samych wychowankach. Ci, którzy należą do grupy P mają lepszą sytuację życiową, materialną, mieszkaniową, pogodną i przyjemną atmosferę w domu rodzinnym oraz wyższy poziom życia kulturalnego i moralnego rodziny. Dzięki temu wychowankowie ci mają sprzyjające warunki do prawidłowego rozwoju osobowości.

Stwierdzono, że wychowankowie z grupy P pochodzą (48,2%) z rodzin nielicznych składających się z 4 i mniej osób. Są to przeważnie rodziny pełne (91%). W rodzinach tych panuje pogoda ducha, spokój, zgodne pożycie rodziców – 97% oraz atmosfera bezpieczeństwa i przyjaźni.

Reasumując, rodziny wychowanków P kształtują się prawidłowo (94,7%) i dobrze funkcjonują.

Rodzice wychowanków P w większości pracują jako pracownicy umysłowi (57% ojców i 62,2% matek). W rodzinach tych bardzo często przeprowadzane są

dyskusje z dziećmi, co wpływa na ich otwartość, aktywność społeczną i światopoglądową.

Wychowankowie P są wychowywani w rodzinach o prawidłowej strukturze moralnej (93%), wychowują się w rodzinach, gdzie panuje wzorowa postawa społeczna (55,3%). Postawę społeczną, aktywność wyniesione z domu przenoszą na bazę placówki (64,3%), w której się znajdują. W 89,3% są oni uczestnikami zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Wyższy stan kultury⁷ (58,9%) spowodowany jest tym, że rodzice wychowanków P mają przeważnie wykształcenie średnie i wyższe (55,3% ojców i 62,5% matek). Bardzo często wyniesione z domu rodzinnego różne formy kulturalne (57,1%), które rozwijają się w tych rodzinach sprawdzają się na gruncie internatu. Pochodząca z nich młodzież posiada bogaty zasób słów, wszechstronne zainteresowania, uformowane nawyki życia kulturalnego i formy zachowania towarzyskiego, które ułatwiają wychowankom P kontakty społeczne i zdobywanie lepszej pozycji społecznej wśród rówieśników. Często wychowanków P charakteryzuje zdecydowana postawa, własne zdanie (63%), łatwość nawiązywania kontaktów, są oni towarzyscy (80,4%), koleżeńscy, uprzejmi i życzliwi (100%). Cechuje ich zrównoważenie emocjonalne (87,5%), silna i normalna koncentracja uwagi (64,3%), duże zaufanie we własne siły (54%). Zdobywają przez to poparcie i zaufanie rówieśników (67,9%). Dodatkowe cechy takie jak: otwartość na innych, szczerość, lojalność, poczucie humoru pomagają im w zdobywaniu popularności i akceptacji.

Czynniki nieodzwonne i bardzo wiążące się z popularnością wychowanków internatu jako tej młodzieży, która się uczy, to oceny ze sprawowania i postępy w nauce. Ocenę wzorową ze sprawowania w ciągu dwóch lat osiągnęło 33,9% uczniów P, a oceny dobre i bardzo dobre w nauce osiągnęło 32,1% wychowanków P. Brak kłopotów w szkole sprzyja temu, że wychowankowie P mają więcej czasu na rozwijanie własnej osobowości, a tym samym zainteresowań. Mogą również pomagać swym kolegom w internacie w rozwiązywaniu różnych problemów związanych z nauką, gdyż dysponują wolnym czasem. W bezpośrednich kontaktach są przyjaźnie nastawieni i charakteryzuje ich pogodny sposób bycia.

Wśród różnych czynników są tzw. dominujące a jednocześnie determinujące zjawisko popularności; przedstawia je tabela 1.

Tab. 1. Dominujące przyczyny popularności wychowanków P w internacie

Źródła	Dominujące przyczyny popularności wychowanków P w internacie	Liczba	%
Właściwości psychiczne i fizyczne wychowanków oraz ich środowisko rodzinne	Właściwy stosunek wychowanków P do kolegów	14	25,0
	Zrównoważenie emocjonalne wychowanków P	11	19,6
	Praca społeczna wychowanków P	10	17,9
	Wysoki stan kultury w rodzinie	9	16,1
	Wysoki poziom moralny w rodzinie	8	14,3
	Bardzo dobre warunki indywidualne, mieszkaniowe wychowanków	3	5,3
	Pogodne usposobienie wychowanków	1	1,8
Razem		56	100

Czynniki powodujące niepopularność wychowanków w internacie wśród rówieśników

Na zjawisko niepopularności wychowanków w środowisku internackim – jak wynika z przeprowadzonych badań – wpływa wiele czynników, których źródła tkwią w ich środowiskach wychowawczych, a także w nich samych.

Ogólna sytuacja życiowa młodzieży nie cieszącej się popularnością wśród rówieśniczej społeczności internatu jest gorsza od sytuacji popularność tę posiadających. Dom rodzinny często nie zaspokaja ich podstawowych potrzeb, co przyczynia się do powstawania u nich wszelakiego rodzaju buntu wobec nacisku i ograniczeń ze strony środowiska. Wzrasta u tych wychowanków opór wobec wychowawców. Większość wychowanków N ma trudności emocjonalne, występuje u nich dekoncentracja, demobilizacja i brak wytrwałości. Wychowankowie niepopularni często wywodzą się z rodzin niepełnych, rozbitych (13,7%). Z rodzin dużych składających się z siedmiu i więcej osób pochodzi 16,3%, 12,5% posiada pięcioro i więcej rodzeństwa.

Posiadanie młodszego rodzeństwa wyrabia u wychowanków N skłonności i potrzeby opiekuńcze, ale absorbuje im dużo wolnego czasu. Natomiast posiadanie starszego rodzeństwa przyczynia się do wyrabiania umiejętności podporządkowania. Sytuacje te wpływają na akcelerację dojrzewania społecznego u tych wychowanków, lecz rozwój sfery umysłowej jest u nich często zaniedbany, co jest przyczyną niepopularności ich wśród rówieśników.

Ciężka sytuacja materialna rodzin (50%) i wiążące się z nią trudne warunki mieszkaniowe (47,4%) też przyczyniają się do stopnia niepopularności. Wychowankowie ci nie posiadają własnego pokoju i często są pozbawieni swobody i możliwości wypoczynku.

W niektórych rodzinach (11,3%) wychowanków N atmosfera moralna jest niekorzystna i wywiera negatywny wpływ na ich rozwój psychiczny i fizyczny. 43,5% matek wychowanków N posiada usposobienie zmienne, a 32,3% charakteryzuje się gwałtownością oraz częstymi stanami depresyjnymi. Matki te często są przyczyną zaburzeń nerwowych swoich dzieci.

Alkoholizm rodziców (8,8% ojców, 2,5% matek) to kolejny czynnik wpływający negatywnie na osobowość wychowanków N, a szczególnie hamująco na rozwój tych jej cech, których posiadanie sprzyja popularności w gronie rówieśników. Wielu rodziców wychowanków N (60%) wykazuje bierną postawę społeczną; brak pozytywnego wzoru ujemnie wpływa na rozwój społeczny dzieci i przyczynia się w dużej mierze do ich antyspołecznych zachowań.

Na sposób bycia i zachowania wychowanków N rzutuje także wykształcenie rodziców, 13,7% ojców i 33,7% matek posiada tylko wykształcenie podstawowe, ma to niejednokrotnie wpływ na stan kultury w tych rodzinach (u 21,2% – niski, a u 47,8% średni). W rodzinach tych potrzeby materialne wychowanków są zaspokajane w sposób przeciętny (63,8%) lub nie wystarczający (2,5%), co wywołuje u wychowanków zahamowanie w stosunku do rówieśników, poczucie niższości i postawę agresywną. Rodzice nie zawsze należycie dbają o ubiór wychowanków N, 10% wychowanków ubiera się pretensjonalnie i ekstrawagancko. Znaczna liczba wychowanków odznacza się słabym temperamentem. Niektórzy wychowankowie nie posiadają umiejętności efektywnego uczenia się, są w konflikcie ze szkołą, nie interesują się nauką, co między innymi jest przyczyną ich niepowodzeń szkolnych. Następstwem tego zjawiska jest drugoroczność, a następnie manifestacje i zachowanie niepożądane, takie jak: włóczęgostwo (17,5%), wagarowanie (18,8%), palenie papierosów (12,5%) i picie alkoholu (6,3%). Stan zdrowia wychowanków N jest na ogół gorszy od stanu zdrowia P.

Dodać należy, że wyłonione w czasie czynniki powodujące niepopularność wychowanków N w zespole internackim występują z różną intensywnością i rozkładają się w sposób niejednorodny. Stopień niepopularności w internackiej grupie rówieśniczej zależy więc od stopnia tej intensywności i nagromadzenia społecznie niepożądanych i nieakceptowanych cech osobowości występujących u poszczególnych wychowanków.

Wśród omawianych tu czynników wpływających na niepopularność N można wyodrębnić przyczyny dominujące, które powodują to zjawisko. Przyczyny te przedstawiono w tabeli 2.

Tab. 2. Dominujące przyczyny niepopularności wychowanków N w internacie

Źródło	Dominujące przyczyny niepopularności wychowanków N	Liczba	%
Właściwości psychiczne i fizyczne wychowanków	Zmienne usposobienie	23	28,7
	Brak aktywności społecznej	20	25,0
	Nieźródnoważenie emocjonalne	18	22,4
	Zły stosunek do rówieśników	8	9,9
	Manifestacje zaburzeń zachowania	5	6,2
Środowisko rodzinne	Nieprawidłowa struktura rodziny	2	2,6
	Niski poziom moralny w rodzinie	2	2,6
	Niski stan kultury w rodzinie	2	2,6
Razem		80	100

Dominujące źródło niepopularności wychowanków w internacie leży także w nich samych, jak stwierdzono już wcześniej, a właściwie w cechach ich charakteru – aż w 74 przypadkach, czyli w 92,2%. W sześciu przypadkach (7,8%) przyczyną niepopularności wychowanków są ich postawy i zachowania spowodowane negatywnym wpływem środowiska rodzinnego.

Podsumowując powyższe dane można zaobserwować, że przyczyny braku akceptacji, niepopularności wychowanków N wśród kolegów są złożone, częstoć nakładają się na siebie, występują razem i tworzą wzajemnie warunkujące się zespoły, łącznie oddziałujące na sytuację życiową tych wychowanków.

Z powyższych względów wychowawcy w internatach powinni jak najszybciej poznać przyczyny niepopularności wychowanków i w miarę możliwości je wyeliminować, gdyż tylko w ten sposób stworzą podstawę do uzyskania przez tych wychowanków wyższej a zarazem lepszej pozycji społecznej wśród rówieśników. Internat zwłaszcza dla tej młodzieży powinien stać się bezpiecznym miejscem „zdobywania i doskonalenia właściwości i umiejętności społecznych przydatnych w życiu w grupie”⁸.

Wnioski końcowe

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie, w bardzo krótkim zarysie charakterystyki grupy młodzieży mieszkającej w internacie. Mimo że badania oparte były o szeroko zgromadzony materiał, ich wyniki sygnalizują jedynie badany problem przedstawiając przyczyny, które warunkują popularność bądź niepopularność wychowanków wśród rówieśników. Na postawione pytania, założone na wstępie artykułu, uzyskano odpowiedzi. Wykazano, że główne źródła i przyczyny popularności i niepopularności tkwią w samych wychowankach i w środowiskach

rodzinnych. Stwierdzono, że wychowankowie zamieszkujący w internacie stanowili bardzo zróżnicowany element pod względem społecznym, sytuacji materialnej, mieszkaniowej, moralnej, kulturalnej i charakterologicznej.

Można przypuszczać, że rodziny cieszących się popularnością wychowanków stwarzały dzieciom bardziej korzystne dla ich rozwoju środowisko wychowawcze niż rodziny uczniów niepopularnych.

Reasumując całość rozważań, stwierdzono, że w największym stopniu o popularności lub niepopularności wychowanków w internacie decydują następujące czynniki:

- cechy temperamentu i rysy charakteru wychowanków korzystniejsze u P niż N,
- stosunek wychowanków do rówieśników,
- manifestacje charakteryzujące wychowanków P i N,
- stan zdrowia wychowanków P i N,
- stosunek rówieśników do wychowanków,
- struktura rodzin,
- wielkość rodzin,
- liczba rodzeństwa,
- temperament, usposobienie matek,
- warunki materialne i mieszkaniowe rodzin,
- poziom moralny rodziny,
- postawa społeczna rodzin,
- wykształcenie i poziom kulturalny rodziców.

Uogólniając, wychowankowie P posiadają korzystne cechy temperamentu i charakteru, które w dużym stopniu przyczyniają się do zdobycia popularności wśród rówieśników. Środowisko rodzinne wychowanków P w większości zapewnia im lepsze warunki do wszechstronnego rozwoju na ogół zaspokajając ich potrzeby psychiczne i fizyczne, dzięki czemu czują się oni pewnie i bezpiecznie.

Obowiązkiem każdej rodziny jest stworzenie optymalnych warunków dla wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży oraz zapewnienie im właściwej atmosfery wychowawczej.

Rodzina jest najważniejszym naturalnym środowiskiem wychowawczym, bowiem właśnie w niej kształtuje się osobowość młodego pokolenia. Dlatego też gdy rodzina zaniedbuje swe funkcje wychowawcze, jak ma to miejsce w przypadku rodzin wychowanków N, należy jej jak najszybciej przyjść z pomocą, poprzez kontakt i rozmowy z doświadczonymi nauczycielami, wychowawcami, pedagogami i psychologami. W rozmowach lub innych formach doskonalenia i poszerzania wiedzy pedagogicznej winno się zapoznawać rodziców z przebiegiem procesów wychowawczych.

Głównym celem wychowania w internacie jako środowiska opiekuńczo-wychowawczego młodzieży powinien być wszechstronny rozwój wychowanków. Toteż ważnym zadaniem wychowawców internatu winna być nieustająca współ-

praca z rodzicami i nauczycielami szkoły. Proces wychowawczy w internacie w dużej mierze uzależniony jest od samych wychowawców, którzy na określony czas przejmują od rodziny funkcje opiekuńczo-wychowawcze.

Oto kilka wniosków dla dalszej praktyki pedagogicznej:

– Dom i internat powinny emocjonalnie wiązać wychowanków z życiem społecznym i naukowym.

– Przy podnoszeniu kultury pedagogicznej rodziców należy uwzględnić różnice w ich przygotowaniu pedagogicznym.

– Do aktywnej pracy wychowawczej należy włączyć rodziców.

– Wychowanie w internacie powinno uwzględniać pozytywne doświadczenia wychowania rodzinnego i elementy pedagogiki praktycznej.

– Dom rodzinny wychowanków zaniedbanych wychowawczo należy objąć kontrolą, a o niewłaściwych poczynaniach rodziców informować jednostki opiekuńczo-wychowawcze, które zajmują się sprawami rodzinnymi.

– Wychowawca powinien przeprowadzać szereg rozmów indywidualnych z rodzicami wychowanków sprawiających kłopoty wychowawcze.

– Opiekun grupy winien stwarzać sytuacje, w których wychowankowie niepopularni, nie akceptowani mieliby okazję do działania. Wychowankom tym należy celowo powierzać obowiązki i zadania na forum całej grupy.

– Wychowawca grupy powinien dyskretnie pomagać wychowankom niepopularnym, włączyć ich w wir życia grupowego, poprzez inspirowanie nawiązywania kontaktów między tymi wychowankami a pozostałą młodzieżą w internacie, gdyż umiejętne prowadzenie grupy przez wychowawcę zapobiega integracji negatywnej i uformowaniu sztywnej hierarchii nieformalnej⁹.

Prowadzenie przez wychowawców zajęć adaptacyjno-integracyjnych pomoże w tworzeniu grupy partnerskiej, tolerancyjnej, dającej poczucie bezpieczeństwa i zaufania.

Przypisy

¹ Z. Węgiński: *Internat jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze*. WSiP, Warszawa 1979.

² Wychowanków popularnych oznaczać się będzie literą P, a niepopularnych N.

³ Kwestionariusz ankiety zamieszczono w aneksie.

⁴ Z. Zaborowski: *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*. PWN, Warszawa 1964.

⁵ Tamże..., s. 24.

⁶ A. Janowski: *Poznawanie uczniów*. WSiP, Warszawa 1975.

⁷ Patrz aneks, załącznik 2, pkt. 5.

⁸ T. Sasaki, G. Małyszko: *Zajęcia integracyjne w szkołach średnich*. „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” nr 9, Warszawa 1992.

⁹ Tamże..., s. 392.

Literatura

1. Bach-Olasik T.: *Doświadczenia młodzieży i jej stosunek do zmian w szkole*. „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” nr 9, Warszawa 1992
2. Ekiert-Grabowska D.: *Dzieci nie akceptowane w klasie szkolnej*. UW, Warszawa 1989
3. Gurycka A.: *Przedmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*. UW, Warszawa 1989
4. Johnson D.W.: *Umiejętności interpersonalne i samorealizacja*. PTP, Warszawa 1986
5. Sasak T., Maryszko G.: *Zajęcia integracyjne w szkołach średnich*. UW, Warszawa 1989
6. Szulc W.: *Sztuka i terapia*. Centrum metod doskonalenia nauczycieli szkolnictwa medycznego. Warszawa 1993
7. Węgierski Z.: *Internat jako środowisko opiekuńczo-wychowawcze*. WSiP, Warszawa 1979
8. Włodarski Z.: *Człowiek jako wychowawca i nauczyciel*. WSiP, Warszawa 1989

Karta indywidualna ucznia

(w miejsce kropek wpisać właściwe dane lub podkreślić)

I. Dane osobowe ucznia

1. Imię i nazwisko
2. Data i miejsce urodzenia
3. Data rozpoczęcia nauki
4. Data ewentualnej zmiany szkoły (przyczyna zmiany, w której klasie)
5. Klasa, w której uczeń się znajduje
6. Klasa, w której uczeń powinien się znajdować. ilość lat opóźnienia organizacyjnego
7. Miejsce zamieszkania – adres

II. Ogólne dane o środowisku rodzinnym i społecznym ucznia

A. Pochodzenie rodziców:

- a) ojca
- b) matki

B. Struktura i skład rodziny:

1. Rodzina pełna, niepełna, zrekonstruowana, zastępcza, rozbita lub
2. Czy rodzice żyją? a) matka – tak, nie
b) ojciec – tak, nie
3. W przypadku, gdy ktoś z rodziców nie żyje, to kto zajmuje się dzieckiem: ojczym, macocha, dziadkowie lub
4. Osoby należące do rodziny zamieszkujące razem:

a) ojciec: wiek	zawód
b) matka: wiek	zawód
c) ojczym: wiek	zawód
d) macocha: wiek	zawód
e) babcia: wiek	zawód
f) dziadek: wiek	zawód
g) dzieci: wiek	zawód
h) inni: wiek	zawód
5. Rodzina ta składa się z osób, jest to rodzina pokoleniowa.
6. Ilość rodzeństwa ... oraz którym z kolei jest badany uczeń

C. Właściwości fizyczne i psychiczne rodziny

1. Właściwości temperamentu, rysy charakteru (wpisać najbardziej odpowiadający numer przy poszczególnych członkach rodziny):
 - 1° – pobudliwy, żywo i gorąco reagujący, ambitny i czynny, łatwo ulega zniechęceniu i znudzeniu,
 - 2° – spokojny, mało pobudliwy, opanowany i zrównoważony, powolny w decyzjach. bardzo wytrwały, nie zraża się, niełatwo daje się wyprowadzić z równowagi.
 - 3° – bardzo pobudliwy, wybuchowy, gwałtownie reaguje, władczy, uparty, narzuca swoją wolę otoczeniu,
 - 4° – zamknięty w sobie, boi się życia i trudności, zwraca uwagę na złe strony życia. głęboko przeżywa niepowodzenia, unika działania.

- a) ojciec
 - b) matka
 - c) inni
2. Uspokojenie: pogodny, raczej pogodny, zmienny, raczej pochmurny, pochmurny:
- a) ojciec
 - b) matka
 - c) dzieci
 - d) inni

III. Warunki domowe ucznia

A. Praca rodziców i poszczególnych członków rodziny:

1. Czy rodzice pracują?
 - a) ojciec: tak, nie
 - b) matka: tak, nie
2. Czy istnieje podział pracy w domu: tak, nie, jakie obowiązki względem domu mają poszczególni domownicy (jeżeli nie mają to dlaczego?)
3. Czy dzieci pracują gdzieś zarobkowo? tak, nie, czasem, gdzie i kiedy

B. Sytuacja materialna rodziny:

1. Ogólny dochód rodziny w m-cu
2. Kwota przypadająca na 1 osobę
3. Zaopatrzenie w odzież, obuwie wychowanków: bardzo dobre, dobre, wystarczające, niewystarczające.
4. Szacunkowe warunki materialne rodziny

C. Warunki mieszkaniowe rodziny i ucznia:

1. Czy rodzice posiadają: własny dom, mieszkanie własnościowe, spółdzielcze, kwaterunkowe, sublokatorskie.
2. Liczba izb wraz z kuchnią liczba mieszkańców ogółem powierzchnia ile osób przypada na 1 izbę mieszkalną wraz z kuchnią
3. Warunki higieniczno-sanitarne: elektryczność, woda bieżąca, ciepła i zimna, łazienka, ubikacja, gaz, centralne ogrzewanie.
4. Mieszkanie: na parterze, pięttrze, słoneczne, ciemne, przyjemne, ponure, suche, wilgotne.
5. Ilość miejsc do spania a liczba mieszkańców
6. Porządek w mieszkaniu, na co dzień, czasem, z jakiejś okazji lub
7. Umeblowanie mieszkania: całkowite lub częściowe.
8. Czy rodzina posiada? pralkę zmyłką, automatyczną, lodówkę, telewizor czarno-biały, kolorowy, adapter, magnetofon, radio.
9. Czy dziecko ma: a) pokój własny, w którym może się uczyć i wypoczywać – tak, nie
 - b) część pokoju – tak, nie
 - c) stałe miejsce do nauki – tak, nie
 - d) nie ma stałego miejsca do nauki i wypoczynku w ciągu dnia i nocy.

Ocena warunków mieszkaniowych rodziny i ucznia

D. Postawa społeczna i atmosfera moralna w rodzinie:

1. Czy rodzina jako grupa społeczna kształtuje się prawidłowo, czy ulega rozkładowi lub rozbięciu lub
2. Czy współżycie w rodzinie jest zgodne, niezgodne, jeżeli jest niezgodne to od kiedy na jakim tle
3. Stosunek rodziców do nauczycieli
4. Przynależność do organizacji politycznych, gospodarczych, społecznych:
 - a) ojciec – tak, nie, gdzie

- b) matka – tak, nie, gdzie
- c) inni –
5. Czy rodzice lub członkowie rodziny biorą udział w życiu społecznym miasta, osiedla, zakładu pracy lub
- a) ojciec – tak, nie, gdzie
- b) matka – tak, nie, gdzie
- c) inni –
6. Stosunek rodziców do siebie: pożycie dobre, złe, żyją osobno, stanowią związek nieślubny, czy to się odbija na zachowaniu dziecka w jaki sposób
7. Stosunek dzieci do rodziców: dobry, serdeczny, przyjemny, wrogі, zły lub
8. Stosunek rodziców do dzieci: dobry, przyjazny, wrogі, zły, różny lub
9. Czy w rodzinie jest poszanowanie własności społecznej i indywidualnej: tak, nie, czasem lub
10. Alkoholizm w rodzinie: wcale nie pije, okazjnie, przy każdej okazji, często, nałogowo lub
- a) ojciec
- b) matka
- c) inni
11. Inne objawy deprawacji: przestępczość, prostytutcja, narkomania:
- a) ojciec – nie budzi zastrzeżeń do pkt. 11 lub
- b) matka – nie budzi zastrzeżeń do pkt. 11 lub
- Ocena postawy społecznej i poziom moralny rodziny
- E. Oświata i kultura rodziny:
1. Wykształcenie rodziców: a) ojca ukończona szkoła, uczelnia
- b) matki ukończona szkoła, uczelnia
2. Korzysta z kina, teatru, koncertu (jak często):
- a) ojciec
- b) matka
- c) lub
3. Uczęszcza do klubu, świetlicy, na imprezy sportowe i rozrywkowe (jak często):
- a) ojciec
- b) matka
- c) lub
4. W rodzinie są przedmioty użytku kulturalnego: radio, telewizor, biblioteczka lub
5. Czyta prasę, książki (kto?)
6. Inne formy życia kulturalnego

IV. Właściwości psychiczne i fizyczne ucznia

Sprawowanie i postępy w nauce za 2 lata szkolne

Lp.	Przedmioty	Oceny					
		Rok szkolny		Ocena roczna	Rok szkolny		Ocena roczna.
		I półr.	II półr.		I półr.	II półr.	
1.	Sprawowanie						
2.	Język polski						
3.	Język rosyjski						
4.	Historia						
5.	Wychow. obyw.						
6.	Biologia						
7.	Geografia						
8.	Matematyka						
9.	Fizyka						
10.	Chemia						
11.	Praca-techn.						
12.	Plastyka						
13.	Muzyka						
14.	Kultura fiz.						
15.	Przysp. obr.						
16.	Język niemiecki						
17.						

A. Temperament i rysy charakteru

1. Stałość i niestałość emocjonalna, nadmiernie podnieca się i wybucha, wybucha łatwo, normalna reakcja, słaba reakcja emocjonalna, emocjonalnie apatyczny.
2. Wrażliwość na nagrody i kary: bardzo wrażliwy, bardziej wrażliwy niż przeciętnie, normalnie reaguje, obojętny, nie interesuje się opinią innych.
3. Zdolność koncentracji uwagi: wybitna, silna, normalna, słaba, zupełnie słaba.
4. Zaufanie we własne siły: bardzo duże, duże, przeciętne, braki, bardzo duże braki.
5. Ambicja do nauki: bardzo zainteresowany nauką, zainteresowany normalnie, zainteresowany, leniwy, zupełnie obojętny.
6. Usposobienie: pogodne, raczej pogodne, zmienne, raczej pochmurne, pochmurne.

B. Praca szkolna ucznia:

1. Zajęcia pozalekcyjne
2. Praca społeczna w organizacjach szkolnych
3. Umiejętności korzystania z podręczników, literatury (słowniki, leksykony, encyklopedie itp.)
4. Frekwencja – przyczyny absencji: słabe zdrowie, inne

Frekwencja	Klasa. Rok szk.	Klasa. Rok szk. ...
1. Ilość dni opuszczonych		
2. W tym nieusprawiedliwionych		
3. Ilość spóźnień		

5. Ogólna ocena pracy ucznia

C. Zachowanie się ucznia:

1. Stosunek do rówieśników:

a) posiada skłonności:

- do przewodzenia w sposób despotyczny: tak, nie
- do imponowania sobą swoim ubraniem luksusowymi przedmiotami (tak, nie, czasem)

b) przejawia postawę uległości podporządkowanie (tak, nie)

c) nawiązuje kontakty z kolegami (koleżankami) zwykle chodzi sam ... (łatwo, często, rzadko, nigdy)

d) koleżeński, uprzejmy życzliwy opryskliwy arogancki (tak, nie, czasem).

2. Stosunek rówieśników do ucznia:

a) czy koledzy przydzielają mu jakieś funkcje do pełnienia (tak, nie)

b) życzliwy dokuczają mu lubią go (tak, nie)

3. Manifestacje, którymi się uczeń charakteryzuje: palenie papierosów picie alkoholu wścążostwo wagarowanie (tak, nie) lub

Ogólne uwagi o zachowaniu się ucznia

Niektóre kryteria składników środowiska rodzinnego badanych uczniów wg skali 5-stopniowej

1. Ocena sytuacji rodzinnej:

Bardzo korzystna	– rodzina pełna, mało liczna – do 4 osób, pozytywne cechy temperamentu i charakteru, stan zdrowia rodziców: bardzo dobry, dobry.
Korzystna	– rodzina pełna, 4–6 osób w rodzinie, pozytywne cechy temperamentu i charakteru rodziców, stan zdrowia rodziców dobry.
Średnia	– rodzina pełna lub zrekonstruowana, 4–6 osób w rodzinie, pozytywne cechy temperamentu i charakteru chociaż jednego z rodziców, stan zdrowia rodziców średni.
Niekorzystna	– rodzina pełna lecz źle funkcjonująca lub niepełna, wielodzietna, niekorzystne cechy temperamentu i charakteru, stan zdrowia rodziców średni lub zły.
Bardzo niekorzystna	– rodzina niepełna, rozbita lub pełna źle funkcjonująca, wielodzietna, niekorzystne cechy temperamentu i charakteru rodziców, zły stan zdrowia rodziców.

2. Ocena warunków socjalno-bytowych rodzin:

Bardzo dobre	– warunki materialne i mieszkaniowe rodziny bardzo dobre lub bardzo dobre i dobre, indywidualne warunki mieszkaniowe uczniów bardzo dobre, całkowite wyposażenie rodziny w sprzęt kultury technicznej.
Dobre	– warunki materialne, mieszkaniowe rodziny i indywidualne warunki mieszkaniowe uczniów – dobre, prawie całkowite wyposażenie rodziny w sprzęt kultury technicznej.
Średnie	– warunki materialne, mieszkaniowe rodziny i indywidualne warunki mieszkaniowe uczniów – średnie, wyposażenie rodziny w konieczny sprzęt kultury technicznej.
Złe	– warunki materialne, mieszkaniowe rodziny i indywidualne uczniów – złe, słabe wyposażenie rodziny w sprzęt kultury technicznej.
Bardzo złe	– warunki materialne, mieszkaniowe rodziny i indywidualne warunki mieszkaniowe uczniów – bardzo złe i ciężkie, bardzo słabe wyposażenie rodziny w sprzęt kultury technicznej.

3. Poziom moralny w rodzinach:

Bardzo dobry	– kultura moralna rodziny wysoka, aktywna, dorośli cenią nade wszystko wysoką moralność, dobre postępowanie we wszystkich okolicznościach, dobre współzycie osób ze sobą, dziecko od wczesnych lat dostrzega, co jest dobre, a co złe.
Dobry	– rodzice przypominają dzieciom zasady moralne, uzasadniają własne postępowanie, są surowi w ocenie, zajmują wobec spraw moralnych postawę aktywną.

Średni	– tradycyjalny – konwencjonalny, o zachowaniu się moralnym rodziców decydują nawyki, lęk przed złą opinią sąsiadów. strach przed konsekwencjami karno-sądowymi.
Niski	– przeważa moralność ze strachu przed karą i złą opinią otoczenia sąsiedzkiego, nie ma w rodzinie przestępców.
Bardzo niski	– rodzina prowadzi się aspołecznie i niemoralnie. konflikty z prawem krany.

4. Postawa społeczna rodzin:

Bardzo dobra	– aktywny udział rodziców w życiu społecznym miasta, osiedla, zakładu pracy. Rodzice zawsze chętni do pomocy drugim.
Dobra	– aktywny udział, ale przeważnie jednego z rodziców w życiu społecznym miasta, osiedla, zakładu pracy. Rodzice zawsze chętni do pomocy drugim.
Średnia	– rodzice pracują społecznie czasem, raczej mało udzielają się społecznie.
Niska	– rodzice nie pracują społecznie nigdzie, nie są chętni do żadnej pracy społecznej. Wykazują obojętny stosunek do wszelkich prac społecznych wykonywanych przez innych.
Bardzo niska	– rodzice nigdy nie pracują społecznie, są antyspołeczni. Nie pozwalają uczniom brać udziału w pracach społeczno-użytkowych.

5. Wielkość biblioteki domowej:

Bardzo duża	– powyżej 2600 książek
Duża	– powyżej 1600 do 2600 książek
Średnia	– powyżej 600 do 1600 książek
Mała	– do 600 książek
Półka z książkami	– do 100 książek

5. Ocena stanu kulturalnego rodzin:

Bardzo dobry	– wykształcenie rodziców średnie lub wyższe, kultura językowa środowiska domowego bardzo dobra, wielka różnorodność zainteresowań czytelniczych i korzystanie z dóbr kultury, różnorodność form życia kulturalnego. W domu są wszystkie przedmioty użytku kulturalnego.
Dobry	– wykształcenie rodziców średnie lub wyższe, kultura językowa środowiska domowego dobra, różnorodność zainteresowań czytelniczych, rzadsze korzystanie z dóbr kultury, mniejsza różnorodność form życia kulturalnego. Prawie wszystkie przedmioty użytku kulturalnego.
Przeciętny	– wykształcenie rodziców zawodowe, kultura językowa środowiska domowego średnia, mała różnorodność zainteresowań czytelniczych, bardzo rzadkie wyjście do kina czy teatru, mała różnorodność form życia kulturalnego. Rodzina posiada radio, telewizor, parę książek.
Niski	– wykształcenie rodziców podstawowe, kultura językowa prymitywna, bardzo rzadkie korzystanie z dóbr kulturalnych. ubogie czytelnictwo, prawie żadnych form życia kulturalnego. W rodzinie jest tylko radio i telewizor.

Bardzo niski – wykształcenie rodziców podstawowe lub niepełne podstawowe, kultura językowa bardzo niska, nie korzysta się z żadnych dóbr kulturalnych, nie czyta się nawet dzienników, nie korzysta się z żadnych form życia kulturalnego. W domu jest tylko radio albo telewizor, nie ma żadnych książek.

6. Wyposażenie rodzin w sprzęt i urządzenia kultury technicznej:

Bardzo dobre – pralka zwykła i automatyczna, lodówka, telewizor czarno-biały, kolorowy, adapter, magnetofon, radio, telefon.

Dobre – pralka zwykła, lodówka, telewizor czarno-biały, radio, magnetofon, adapter.

Średnie – pralka zwykła, telewizor, radio, lodówka.

Słabe – pralka zwykła, telewizor, radio.

Bardzo słabe – pralka zwykła, telewizor lub radio.